

сучасны стан мікратапаніміі ўтрымлівае субстантываваныя прыметнікі даволі часта [1, с. 71–75].

Такім чынам, мікратапанімія в. Ведрыч сведчыць, што асноўным заняткам яе жыхароў здаўна з'яўляюцца земляробства і жывёлагадоўля. Па гэтай прычыне семантычныя тыпы матывацыі абмежаваны асновамі, звязанымі з жыццём і дзейнасцю чалавека, што праходзілі пры яго непасрэдных зносінах з геаграфічным асяроддзем. Дакладны час заснавання населенага пункта дазваляе аднесці ўзнікненне назваў геаграфічных аб'ектаў вёскі да сінхранічнай мікратапаніміі, якая мае рэальную грамадска-гістарычную і геаграфічную аснову.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Адамовіч, Я.М. Мікратапанімічныя назвы / Я. М. Адамовіч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1971. – 112 с.
2. Гароды і вёскі Беларусі: давед. выданне / С. В. Марцэлеў // Гомельская вобласць. Т. 2. Кн. 2. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя. – 2005. – 518 с.
3. Мурзаев, Э. М. География в названиях / Э. М. Мурзаев. – М.: Наука, 1979. – 163 с.
4. Беленькая, В.Д. Топонимы в составе лексической системы языка / В.Д. Беленькая. – М.: МГУ, 1969. – 166 с.
5. Тураўскі слоўнік: у 5 т. / АН БССР, Ін-т Мовазнаўства імя Я.Коласа. Т. 5. : С–Я / [склад. А.А. Крывіцкі, Г.А. Цыхун, І.Я. Яшкін і інш.]. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987. – 423 с.
6. Яшкін, І. Я. Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін; рэд. д. філ.н. М. В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1971. – 256 с.

УДК 811.161.3:392. 91 (476.2)

У. А. Бобрык

МЯНУШКІ ВЕТКАЎСКАГА РАЁНА

Аб'ектам даследавання, вынікі якога прыведзены ў артыкуле, з'явіліся мянушкі Веткаўскага раёна. Прааналізаваны матэрыял сведчыць, што мянушкі складаюць значны пласт лексікі ў гаворцы. Рашаючымі фактарамі іх утварэння і ўжывання з'яўляюцца народны гумар і назіральнасць камунікантаў. Мянускі могуць служыць гістарычнаму даследаванню жыцця народа не ў меншай ступені, чым іншыя помнікі

культуры і побыту, літаратуры і мовы. Калі па асобных мянушках цяжка акрэсліць іх каштоўнасць, то сабраныя ў вялікай колькасці, яны ілюструюць шмат рысаў побыту беларусаў.

Мянушкі як неафіцыйныя імёны шырока ўжываюцца ў паўсядзённым жыцці вяскоўцаў і ўяўляюць сабой аб'ёмны лексіка-семантычны пласт лексікі. Адметнасць вулічнай мянушкі ў тым, што яна, выконваючы намінацыйную функцыю, указвае на аднаго чалавека, на ўласцівыя яму спецыфічныя рысы і не толькі называе асобу, але і трапна характарызуе яе, таму большасць мянушак носяць эмацыянальна-ацэначны характар.

Даследчыкі называюць наступныя асноўныя прычыны ўзнікнення мянушак: недастатковую колькасць афіцыйных асабовых назваў у параўнанні з патрэбамі камунікантаў: “Ні адна мова (і беларуская не складае выключэння) не мае ў сваім звароце столькі асабовых імён, каб імі можна было без паўтарэння назваць усіх членаў таго ці іншага грамадскага калектыву” [1, с. 54], імкненне да дакладнай персаніфікацыі пэўнай асобы, выдзяленне яе па якой-небудзь прыкмеце з пэўнага калектыву, асяроддзя [2, с. 118].

У якасці мянушкі можа ўжывацца практычна любое слова, вядомае вяскоўцам. У асноўным гэта агульнаўжывальныя літаратурныя лексемы, хаця шырокаўжывальнымі з'яўляюцца і дыялектныя.

Сабраныя намі ў час дыялекталагічных практык багаты фактычны матэрыял дазваляе вылучыць шматлікія лексіка-тэматычныя групы вясковых мянушак. Найбольш шматлікую групу складаюць найменні, што характарызуюць псіхічныя якасці асобы. У асноўнай сваёй масе яны нясуць адмоўную характарыстыку. У мянушках падкрэсліваюцца наступныя асаблівасці чалавека:

- *вучоны, шмат вучыцца, усё ведае*: **Ачкарык*** (в. Рэчкі**);
- *гаваркі*: **Лапатуха** (в. Радуга), **Ямеля** (в. Пералёўка), **Бараболіха** (в. Хальч);
- *гнаўлівы, сварлівы*: **Журка** (в. Пыхань), **Цігра** (в. Свяцілавічы);
- *задзірысты, аматар пабіцца*: **Бадзюля** (в. Прысно), **Пятух** (в. Барчанкі);
- *злы, злосны*: **Аўчарка** (г. Ветка), **Кобра** (в. Барчанкі), **Кіска** (в. Радуга);
- *нехайны*: **Ахламон** (в. Хальч), **Абезьяна** (в. Пералёўка), **Фантамас** (в. Хальч), **Хіпі** (в. Пыхань), **Курыца** (в. Рэчкі**), **Юдзіха** (в. Навасёлкі);
- *нелюдзімы, заўсёды адзін, не мае сяброў*: **Воўк** (в. Пералёўка);

- *палахлівы, баязлівы*: **Заяц** (в. Барчанкі);
- *пітушчы, піток, злоўжывае спіртным*: **Кобза** (в. Радуга), **П'яной** (в. Барчанкі), **Вішанка** (в. Дзевятае Студзеня**), **Лакізон** (в. Рэпішча), **Сінюк** (в. Шарсцін), **Шкалік** (в. Неглюбка);
- *пляткар*: **Матайка** (в. Прысно), **Сабачка** (в. Радуга);
- *скупы, скванны*: **Дзяркач** (в. Свяцілавічы), **Кулак** (в. Шарсцін), **Коршак** (в. Рэчкі**);
- *упарты*: **Баран** (в. Пералёўка);
- *усюды ўлазіць, умешваецца*: **Вінт** (в. Свяцілавічы), **Пекуза** (в. Радуга), **Шныр** (в. Жалезнікі);
- *шкодлівы, шкоднік*: **Шчупак** (в. Прысно).
- *едкі, уедлівы, колкі, востры на язык*: **Кактус** (в. Рэчкі**), **Мазоль** (в. Залаты Рог);
- *пануры, сумны, маўклівы*: **Кіслае малако** (в. Прысно), **Кот** (в. Пералёўка);
- *хітры, ліслівы*: **Ліса, Ліска, Лісіца** (в. Пералёўка);
- *хуткі, спрытны, неўтаймаваны нораў*: **Кручаны** (в. Барчанкі), **Чорт** (в. Пералёўка);
- *разумова абмежаваны*: **Баран** (в. Жалезнікі), **Лапаць** (в. Хальч), **Хамут** (в. Прысно).

Многія вясковыя мянушкі характарызуюць асобу паводле знешняга выгляду, фізічных асаблівасцей, паталагічных адхіленняў. Такімі вулічнымі найменнямі называюць чалавека, калі яго добра ведаюць:

- *колер валасоў*: **Белы Іван** (в. Рэчкі**), **Белка** (в. Прысно), **Варона** (в. Радуга), **Манька чорная** (в. Навасёлкі);
- *колер твару*: **Варэнік** (в. Хальч), **Карась** (в. Радуга), **Красны** (в. Пыхань), **Персік** (в. Навасёлкі);
- *мажны*: **Бугай** (в. Барчанкі), **Мядзьведзь** (в. Залаты Рог);
- *дужы, моцны*: **Дуб** (в. Пыхань), **Конь** (в. Прысно), **Крэпак** (в. Рэчкі**), **Лось** (в. Радуга);
- *тоўсты і непаваротлівы*: **Бочка** (в. Пыхань), **Борман** (в. Свяцілавічы);
- *глухі*: **Глушэц** (в. Рэчкі**);
- *гарбаты*: **Гарбун** (в. Жалезнікі);
- *кульгавы*: **Гуляй нага** (в. Прысно), **Кашалапка** (в. Пыхань), **Кундубас** (в. Неглюбка), **Храмянок** (в. Радуга), **Шуркін кастыль** (в. Рэчкі**);
- *сляпы*: **Кот Базіліо** (в. Шарсцін);
- *без нагі, вуха*: **Крук** (в. Пыхань), **Аднакрылы** (в. Барчанкі);
- *з вялікай галавой*: **Гарбуз** (в. Рэчкі**), **Качан** (в. Прысно);

■ з вялікім носам: **Баксёр** (в. Рэчкі**), **Дзяцел** (в. Пыхань), **Дроздзік** (в. Прысно), **Клюў** (в. Неглюбка);

■ з вялікімі вачыма: **Калейдаскоп** (в. Шарсцін), **Лупач** (в. Неглюбка), **Сава** (в. Пыхань);

■ з вялікімі вушамі: **Заяц** (в. Свяцілавічы), **Лакатар** (в. Пералёўка);

■ з вялікімі зубамі: **Бабёр** (в. Рэчкі**), **Кролік** (в. Старое Сяло);

■ з вялікімі шчокамі; **Хамяк** (в. Пыхань);

■ з крывымі нагамі; **Каган** (в. Свяцілавічы), **Крывалап** (в. Хальч);

■ з доўгімі вусамі: **Кошка** (в. Пералёўка), **Рак** (в. Барчанкі);

■ з вялікім жыватом: **Кабылка** (в. Пералёўка);

■ з рэдкімі непрычэсанымі валасамі: **Ёжык** (в. Свяцілавічы);

■ малы і худы: **Бублік** (в. Пералёўка), **Вош** (в. Рэчкі**), **Гарбузка** (в. Радуга), **Гномік** (г. Ветка), **Люцік** (в. Хальч), **Каларад** (в. Пералёўка), **Карлік** (в. Прысно), **Кусюля** (в. Хальч), **Камарок** (в. Прысно), **Малыш** (в. Радуга), **Масёл** (в. Свяцілавічы), **Метр** (в. Шапсцін), **Муха** (в. Хальч), **Піпка** (в. Пералёўка), **Шнурок** (в. Пералёўка);

■ малы і паўнаваты: **Гладыш** (в. Хальч), **Калабок** (в. Радуга), **Пузыр** (в. Пералёўка);

■ высокі: **Аглобля** (в. Свяцілавічы), **Бусел** (в. Пералёўка), **Вудзільна** (в. Радуга), **Дубец** (в. Навасёлкі), **Пітон** (в. Хальч), **Кран** (г. Ветка);

■ высокі і худы: **Гвозд** (в. Пералёўка), **Дубіна** (в. Навасёлкі), **Жэрдка** (в. Пыхань), **Макарон** (в. Барчанкі), **Чапяла** (в. Рэчкі**).

Цікавымі з'яўляюцца мянушкі, што ўзніклі ў працэсе моўных зносін. Яны адлюстроўваюць спецыфічныя індывідуальныя асаблівасці гаворкі пэўных камунікантаў, указваюць на артыкуляцыйныя асаблівасці мовы, называюць словы ці выраз, якія носьбіт часта ўжывае: **Слыш** – ад частага ўжывання выразу “слыш, што буду казаць” (в. Неглюбка); **Братачка** – ад частага ўжывання слова “брат” (в. Навасёлкі); **Палучаецца** – ад частага ўжывання выразу “палучаецца, што так”; (в. Шарсцін); **Арэсь** – не выгаварваў літару л (в. Свяцілавічы); **Ландзёнак** – у дзяцінстве гаварыў “не ладна, а ланда” (в. Неглюбка).

Асобныя мянушкі ўказваюць на ранейшае месца жыхарства, месца знаходжання асобы: **Барбянка** – з в. Барба (в. Барталамееўка), **Залешчанка** – з в. Залессе (в. Барталамееўка), **Неглюбчанка** – з в. Неглюбка (в. Свяцілавічы); **Хахол** – з Украіны (в. Старое Сяло), **Амерыканец** – жыў нейкі час у Амерыцы (в. Залаты Рог), **Турак** – продкі былі з Турцыі (в. Свяцілавічы).

Сустрадакаюцца мянушкі, што ўказваюць на часовы род заняткаў, паводле захапленняў, схільнасцей да якога-небудзь дзеяння: **Малочніца** – гандлявала малаком (в. Барчанкі); **Камбікорм** – развозіў па фермах камбікорм (в. Калыбаўка), **Шуба** – вырабляў шкуркі (в. Хальч), **Каўбаска** – калі забівалі парсюка, рабіла шмат каўбас (в. Хальч), **Каўрыжка** – усёй вёсцы прывозіла з горада каўрыжкі (в. Свяцілавічы), **Беляш** – заўсёды з горада прывозіў беляшы (в. Навасёлкі).

Бытуюць мянушкі, што характарызуюць асобу паводле знешняга падабенства да вядомых палітычных дзеячаў, герояў мастацкіх фільмаў: **Ленін** – У.І. Ленін (в. Рэчкі**), **Хрушчоў** – М.С. Хрушчоў (в. Свяцілавічы), **Шцірліц** – герой мастацкага фільма “Сямнаццаць імгненняў вясны” (г. Ветка); **Саід** – герой мастацкага фільма “Белае сонца пустыні” (в. Барчанкі), **Ізаура** – ад гераіні серыяла “Рабыня Ізаура” (в. Прысно).

Па-рознаму называюць у гаворках раёна мужчын і жанчын у залежнасці ад адносін да сямейнага становішча, шлюбу: **Бабыль** – нежанаты мужчына (в. Навасёлкі), **Малады** – нежанаты мужчына (в. Неглюбка), **Буська** – жанчына, якая мела шмат дзяцей (в. Жалезнікі), **Каціха** – незамужняя жанчына, якая мела дзяцей (в. Свяцілавічы).

Афіцыйныя прозвішчы і імёны таксама служылі падставай для ўзнікнення вясковых мянушак. Напрыклад: **Баран** – ад Баранаў (в. Пералёўка), **Ваўчок** – ад Волкаў (в. Янова), **Грач** – ад Грачоў (в. Старое Сяло), **Карп** – ад Карпенка (в. Халч), **Лён** – ад Лёнаў (в. Старое Сяло), **Леў** – ад Леўшуноў (в. Хальч), **Пастух** – **Пастушкоў** (в. Хальч), **Салома** – ад Саломенны (в. Радуга), **Чарняк** – ад Чорны (в. Рэпішча), **Мішар** – ад Міша (в. Залаты Рог), **Мінька** – ад Міша (в. Рэпішча).

Багаты фактычны матэрыял сведчыць, што мянушкі складаюць значны пласт лексікі ў гаворках Веткаўскага раёна. Многія мянушкі ўтрымліваюць як прамую характарыстыку асобы, так і ўскосную. Некаторыя найменні сведчаць пра ўплыў на неафіцыйны імянік літаратуры, фальклору, мультыплікацыйных і кінафільмаў. Гумар, народная дасціпнасць і назіральнасць носьбітаў гаворкі з’яўляюцца вырашальнымі фактарамі іх утварэння і ўжывання. Яны з’яўляюцца натуральнымі прадуктамі жывога ўжывання і на канкрэтных прыкладах дэманструюць шырокія словаўтваральныя магчымасці народна-дыялектнай мовы. Нельга не пагадзіцца з Ул. Юрэвічам, які слушна адзначае: “Як пабагацелі б мы, каб больш даследавалі паходжанне беларускіх імён і прозвішчаў, традыцыйных мянушак, усяго народнага іменаслоўя, каб мелі, нарэшце, поўны збор антрапонімаў, носьбіты якіх жывуць на Беларусі і з’яўляюцца жывым помнікам” [3, с. 111].

Такім чынам, мянушкі могуць служыць гістарычнаму даследаванню жыцця народа не ў меншай ступені, чым іншыя помнікі культуры і побыту, літаратуры і мовы. Калі па асобных мянушках цяжка акрэсліць усю іх каштоўнасць, то, сабраныя ў вялікай колькасці, яны ілюструюць шмат рысаў побыту беларусаў.

*Ілюстрацыйны матэрыял падаецца згодна фанетычным асаблівасцям гаворак.

**Страчаныя вёскі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Мезенка, Г.М. Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г.М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.] – Віцебск: УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
2. Усціновіч, А.К. Найменні асоб мужчынскага полу ў актавых запісах Гродзеншчыны і Брэстчыны XVI-XVII стст. // Г.К. Усціновіч / рэд. М.В. Бірыла. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – 176 с.
3. Юрэвіч, Ул. Слова жывое, роднае, гаваркое... / Ул. Юрэвіч. – Мінск: “Мастацкая літаратура”, 1988. – 82 с.

УДК 811.161.2'282:81'367.624

Г. І. Гримашевич

ДЕМІНУТИВНІ ФОРМИ ПРИСЛІВНИКІВ У ПОЛІСЬКИХ ДІАЛЕКТАХ

У статті за матеріалами виданих лексикографічних і текстографічних видань із території Полісся (українських і білоруських теренів) і зібраних діалектних даних у середньополіських говірках Житомирської області проаналізовано демінутивні адвербіальні деривати, визначено продуктивні зменшено-пестливі суфікси, за допомогою яких вони утворені, охарактеризовано явище дедемінутивізації в діалектній прислівниковій системі.

Упродовж останніх десятиріч надзвичайно актуальним є вивчення живого народного мовлення, яке відображає національну специфіку етносу, свідчить про матеріальну та духовну культуру народу. І хоча традиційно діалектологи найбільше уваги звертали на вивчення лексики говорів, у сучасних умовах акцент наукових